

OSMANLI TIP TARİHİNDE

REAYA HASTANELERİ VE İMTİYAZLARI

Dr. Osman Şevki Uludağ
Konya Saylavı

On dokuzuncu yüzyılın başlangıcı Osmanlı İmparatorluğunun çok düşkün zamanlarıdır. Hükümdarlık makamında Osmanoğullarının meşhur delilerinden olan Dördüncü Mustafa bulunuyordu. Onun kendine bakacak hali dahi yoktu. Bu yüzden memlekette her şey ve bu arada sosyal yardım teşkilâtı da felce uğramıştı. Sokaklar dilenci ile dolmuştu. Sakatlıklarını, körlüklerini, vücutlerindeki cerahatlı yaraları meydana çıkararak veya sahte sefalet levhaları icadederek gelenlerin geçenlerin acıma hislerini uyandırmakla geçinmek ve kazanmak isteyenler sayılamıyacak kadar çoğalmıştı. Memleketin dört bir tarafından kalkan işsizler dilenmek üzere büyük şehirlere ve en ziyade İstanbul'a koşuyorlardı. Dilencilik yalnız çalışmak kudretinden mahrum insanların geçinebilmeleri için mecburen yaptıkları işlerden değil, hattâ sağlamların dahi tuttıkları bir san'at olmuştu.

Halk bunlara aldanıyordu. Onlara sadaka diye para veriyordu. Hele Türkler, dilencileri yardıma lâyık fakir diye bildikleri için, onlara bol bol yardımlar ediyorlardı. Bu yüzden rumlardan pek çoğu kendilerini sakat göstererek dilenmek üzere Türk mahallelerine yayılıyorlardı ve büyüklerin kapılarından ayrılmıyorlardı [1].

Durum o derece çirkin idi ki İstanbul'a baştan başa sefalet yeri denebilirdi. Çalışandan ve alınteri ile kazanandan çok dilenen ve avuç açan vardı.

[1] «*Rum taifesinden sair makule.. ile islâm mahallâtından ve rical kapılarından devri ebvâp ve taciz etmelerinin menî hususu sabika İstanbul ve tevabii Rum patriği olan Krikos nam patriğe emrolunduğu üzere tenbih ettikte..*» Başvekâlet Hazinei Evrakı - Belediye dosyaları - No. 779.

Saray, durumu düzeltmek istedi, dilencileri ortadan kaldıрмаğı düşündü. Derya Kaptanı Kara Hafız İsmail Paşaya, İstanbul Kadısına, Galata Kadısına, Yeniçeri Ağasına, Hassa Bostancıbaşısına, Topçubaşıya, Galata Voyvodasına hükümler çıkardı (Muharrem—1220 - 1806). Dilencilerden sakat ve kör olanların taphanelere ve hastanelere alınmasını, eli ayağı tutanların da vilâyetlerine yollanarak çarşı ve pazar yerlerini dolduran sefillerin teşkil ettikleri çirkinliklerin önüne geçilmesini istedi [1].

Mevcut taphanelerle hastaneler alabildikleri kadar hasta ve sakat dilenci aldılar, sağlamlar İstanbuldan uzaklaştırıldılar. Ayrıca Rum ve Ermeni Patrikhanelerine de fermanlar gönderilerek onların da kendi milletlerine mensup olan dilenci hastaları kendi hastanelerine almaları, çalışıp kazanabilecek kudrette olanların da toplatırılıp memleketlerine gönderilmeleri istendi. Verilen emirlerin tesiri gevşedikçe tekrar olundu. Fakat patrikhaneler işi ciddi tutmuyorlardı, hastanelerinin bu işe kifayet edemeyeceğini söylüyorlardı.

Rumların ve Ermenilerin Galata, Beyoğlu, Yedikule ve Narlıkapı taraflarında ayrı hastaneleri vardı. Buralar şüphesiz devletin kontrolü altında bulunuyordu ve bazı kayitlerle bağlı idiler. Patrikhaneler biribiri ardınca gelen fermanları görünce bunlardan istifade ederek hastanelerini büyültmek, her türlü kontrolden kurtararak serbest bulundurmamak ve bunun için de bazı imtiyazlar almak düşüncelerini takibe koyuldular. Saray verdiği emirlerde [2] *Esvak ve pazarda o makule illeti müzmine eshabının müşahedesini şer'an ve tab'an irası nefret etmekte olduğunu* söylüyordu. Patrikhaneler işe giriştiler, bunun sonu hastanelerini devlet kontrolünden kurtarıp onlara tam bir istiklâl ve hürriyet imtiyazı temin etmek oldu ve reaya hastaneleri yakın yıllara kadar ellerinde bulundurdukları imtiyazları bu vesile ile aldılar.

Yıllarca tanınmış olan bu imtiyazların verilmesinde Hekimbashının çok tesiri olduğunu görüyoruz. Hekimbashılık mevkiinde, o vakit, Mustafa Behçet Efendi bulunuyordu. Bu onun ilk Hekimbashılığı idi. Sonradan pek çok hareketlerinden de anlaşılacağı üzere Mustafa Behçet Efendi tıp medreselerimizin durumundan memnun değildi. Bu medreseler çok gerilemişti. Ortaçağ sonlarında meydan alan ve o zamana kadar pek çok ilerlemiş olan

[1] Başvekâlet Hazinei Evrakı - Sıhhiye ve Tıbbiye dosyaları - No. 304.

[2] Aynı punto ile yazılan satırlar ve kelimeler Başvekâlet Hazinei Evrakından alınan vesikalardan aynen çıkarılmıştır.

tıbbı cedit bu medreselere girememiştir. Teşrih ilmi ancak çok eski bilgilerle yazılmış olan kitaplardan okunuyordu. Halbuki yeni tababet teşrihe dayanıyordu. *Tatbiki ameliyat ve tecarip için gerek mürazadan ve gerek maslahatı teşrih gibi bazı avazın hümlü cihetile Asitanede mevcut olan medarisi tıbbiye bu maslahata elvermiyeceği* [1] ni anlamıştı.

Avrupadan gelen tabiplere de inanç gösterilmiyordu. Bunların *tehalüfü emzaç ve keyfiyeti iklim ve mevki hasebile katî çok mevadta hata ettikleri bittecrübe* anlaşılıyordu. Bu kanaatler dolayısıyla Rum hastanelerine verilen imtiyazlarla beraber onlara ayrıca *tıp teallümhanesi* açmak gibi bir imtiyaz da bahş ve ihsan buyruldu.

Rumların temin ettiği bu geniş hürriyet üzerine onların *vücut ve müteneffizlerinden sadakat ve kabiliyet cihetile ehliyet ve dirayetkâr ve bu misillü fünun ve maarife heveskâr bir nazır nasbının* [1] işleri kolaylaştıracağı düşünüldüğü böyle bir adam arandı. O zamanlarda *Buğdan* Voyvodasının kardeşi olan *Dimitraško Meroz'* un bu makule fünun ve maarife heveskâr olduğu öğrenildi. Onun bu hususa müdir ve nazır tayin kılındığı surette *müddeti kalile zarfında fenni tıpta esbabı hüner ve marifetin teksiri emrine dikkat edeceği* anlaşıldı ve rumların hastaneleri ve tabip teallümhaneleri için *Dimitraško* nazır ve müdür olarak tayin olundu.

Bu işlerin reaya hastanelerine temin ettiği faydaları, yine Başvekâlet Hazinei Evrakından aldığımız aynı vesikaya göre sıralıyoruz:

1. *Talimhane ve bundan böyle tertip ve tanzimi lâzımgelen hasta ve tabiphanelerde maslahat tekaddümelerine dair hususların cüz'î ve küllî nizamları maddesinde milletçe memur bulunan beyzadei mumaileyhin reyine mutavaat edilecek.*

2. *Mesakini reaya olan kangı mahalde olursa olsun kezâlik müceddeden hastane ve fünunu maarif talimhaneleri inşasına ve gerek kadimden bulunan hastanelerin tevsi ve tamir ve termimi maddelerine civarda bulunanların davası ve behanesi ve sair bu misillü vesayil ile vechen minelvücut zabitan taraflarından taarruz ve mümanaat ve akça ve aidat talebile rencide kılınmayacak.*

3. *Her ne bahasına olursa olsun zabıtan dan hiçbir fert hastaneler derununa duhul etmiyecek.*

[1] Başvekâlet Hazinei Evrakı - Sıhhiye ve Tıbbiye dosyaları - No. 304

4. *Marizlerden resim ve aidat namile bir akça ve bir habbe alınmıyacak.*

5. *Siz filânın helâkine kasedtiniz diye bu tabiplere iftira ile zecir sevdasında olanlar tedip olunacak.*

6. *Hastanelerin buldukları mahalle nazaran birer neter zabıt kapısında bekleyip balâda münderiç şaraiti icra ile nazırın reyinden taşra hareket edilmeyecek.*

7. *Hastaneler derununda mürd olanların mallarına beytül-mal tarafından vaziyed ve müdahale olunmıyacak.*

Evrak hazinesinden aldığımız vesikalardan çıkarılıp yukarda aynile yazdığımız maddelerle reaya, yalnız hastaneleri için değil, *tabip teallümleri ve sair maarif* tedris eden yerleri için de imtiyazlar elde etmiş oluyorlardı. *Dimitraşko'* ya memuriyeti hakkında *balâsı hattı hümayun ile müveşşah* olarak ayrıca da *emri şerif* verilmişti.

Bu imtiyazlar senelerce devam etti. Devlet memurları buralara uğrıyamazlardı. İmtiyazların verildiği 1806 senesinden 31 yıl sonra dahi Osmanlı devletinin aynı imtiyazlara hürmet ettiği görülmüştür: 1837 de Hassa Müşiri Fevzi Ahmet Paşa'ya Galata Mollası'na ve Ebniyei Hassa Müdürü Abdülhalim'e verilen bir emirde katolik patriği Karabet tarafından Beyoğlu haricinde bir hastane yapıyorken, bu hastanenin müteşebbisleri rahatsız edilmiş olmalı ki, *milleti mersume tarafından akça ahzına cür'et olunmak lâzımgelirse mütecasirlerin bittakkik haklarından gelinceği* bildirilmişti.

Ve görülüyor ki Osmanlı saltanatı memleketin asıl halkı aleyhine olarak yalnız ecnebilere değil, tebaasından bir kısmına da imtiyazlar bahş ve ihsan ediyordu..